

УДК 351:339.3

Бойчук Олександр Віталійович

аспірант кафедри публічного управління та адміністрування

Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

Boichuk Oleksandr

Postgraduate Student of the Department of Public Management and Administration

Khmelnytsky University of Management and Law named after Leonid Yuzkov

ORCID: 0009-0003-7687-1179

DOI: 10.25313/2617-572X-2026-3-68-14

ПРИНЦИПИ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ ЯК ОСНОВА ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ

PRINCIPLES OF PUBLIC PROCUREMENT AS THE BASIS OF THE ORGANIZATIONAL AND LEGAL MECHANISM OF STATE REGULATION

Анотація. Вступ. У статті досліджено принципи публічних закупівель як системоутворюючу основу організаційно-правового механізму державного регулювання. Актуальність теми зумовлена тим, що чинне законодавство України, зокрема Закон України «Про публічні закупівлі», містить перелік принципів, однак не розкриває їх змісту, що призводить до неоднозначного тлумачення та формального застосування у практичній діяльності замовників і учасників закупівель. Водночас у науковій літературі недостатньо уваги приділено системному аналізу принципів як елементу механізму державного управління.

Мета. Метою статті є проведення дослідження визначення ролі принципів публічних закупівель як системоутворюючого елементу організаційно-правового механізму державного регулювання, а також внесення пропозицій щодо доповнення принципів задля підвищення ефективності закупівельного процесу в країні.

Матеріали і методи. Методологічну основу дослідження становлять загальнонаукові та спеціальні методи пізнання, зокрема системний підхід, структурно-функціональний аналіз, порівняльно-правовий метод, а також методи аналізу, синтезу та теоретичного узагальнення. Це дозволило розглянути принципи публічних закупівель не лише як правові категорії, а як елемент управлінської системи.

Результати. У результаті дослідження встановлено, що принципи публічних закупівель виконують подвійну функцію: з одного боку, вони мають нормативно-правовий характер, будучи закріпленими у законодавстві, з іншого – виступають управлінськими орієнтирами для діяльності суб'єктів публічної адміністрації. Доведено, що принципи є інтегрованим елементом організаційно-правового механізму, який впливає на формування норм права, інституційну побудову системи закупівель, а також практику правозастосування. Обґрунтовано, що принципи виконують організаційну, нормоутворюючу, контрольну та захисну функції, забезпечуючи узгодженість дій суб'єктів, визначення змісту правового регулювання та захист прав учасників процедур закупівель. Уточнено зміст ключових принципів, визначених законодавством, зокрема принципів добросовісної конкуренції, відкритості та прозорості, недискримінації, об'єктивності та неупередженості, а також економії, ефективності та пропорційності.

Виявлено низку проблем практичного застосування принципів, зокрема їх формальне дотримання, наявність колізій між окремими принципами, а також відсутність чіткої методології їх реалізації. Окрему увагу приділено впливу умов воєнного стану на реалізацію принципів, що зумовлює необхідність їх адаптації, зокрема щодо обмеження відкритості інформації з міркувань безпеки.

Аргументовано доцільність удосконалення чинної системи принципів публічних закупівель шляхом їх уточнення, перегляду та доповнення. Запропоновано відмовитися від категорії «максимальна економія», об'єднати окремі принципи, а також включити до їх переліку нові, зокрема принцип забезпечення сталого розвитку та принцип справедливості. Об-

Авторське право © Автор(и). Ця стаття з відкритим доступом, що розповсюджується відповідно до умов ліцензії Creative Commons Attribution Ліцензія 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>)

ґрунтовано необхідність врахування екологічних, соціальних та економічних критеріїв у процесі здійснення закупівель відповідно до європейських підходів.

У статті сформульовано авторське бачення оновленої системи принципів публічних закупівель, що дозволяє забезпечити баланс між ефективністю використання публічних коштів, правовою визначеністю та сучасними викликами державного управління.

Перспективи. Перспективи подальших досліджень полягають у розробленні механізмів практичної імплементації принципів публічних закупівель, удосконаленні методів оцінки їх дотримання, а також у поглибленому аналізі інтеграції принципів сталого розвитку у національну систему закупівель та її гармонізації з правом Європейського Союзу.

Ключові слова: принципи публічних закупівель, максимальна економія, ефективність, пропорційність, сталий розвиток.

Summary. Introduction. This article examines the principles of public procurement as the foundational framework of the organizational and legal mechanism for state regulation. The relevance of the topic stems from the fact that current Ukrainian legislation, specifically the Law of Ukraine “On Public Procurement,” contains a list of principles but does not elaborate on their content, leading to ambiguous interpretation and formal application in the practical activities of contracting authorities and procurement participants. At the same time, scientific literature has not devoted sufficient attention to a systematic analysis of these principles as an element of the state governance mechanism.

Purpose. The purpose of this article is to provide a theoretical justification for the role of public procurement principles as a fundamental component of the organizational and legal framework for state regulation, as well as to define their functional purpose and areas for improvement.

Materials and methods. The methodological foundation of this study is based on general scientific and specialized methods of inquiry, including the systems approach, structural-functional analysis, the comparative legal method, as well as methods of analysis, synthesis, and theoretical generalization. This has made it possible to examine the principles of public procurement not only as legal categories but also as an element of the administrative system.

Results. The study found that the principles of public procurement serve a dual function: on the one hand, they are of a regulatory and legal nature, being enshrined in legislation; on the other hand, they serve as managerial guidelines for the activities of public administration entities. It has been demonstrated that these principles are an integral element of the organizational and legal mechanism that influences the formation of legal norms, the institutional structure of the procurement system, and the practice of law enforcement. It is substantiated that principles perform organizational, norm-forming, control, and protective functions, ensuring the coordination of actors' actions, defining the content of legal regulation, and protecting the rights of participants in procurement procedures. The content of the key principles defined by legislation has been clarified, in particular the principles of fair competition, openness and transparency, non-discrimination, objectivity and impartiality, as well as economy, efficiency, and proportionality.

A number of issues regarding the practical application of these principles have been identified, including their formal compliance, conflicts between individual principles, and the lack of a clear methodology for their implementation. Particular attention has been paid to the impact of martial law on the implementation of these principles, which necessitates their adaptation, particularly with regard to restrictions on information transparency for security reasons.

The article argues for the need to improve the current system of public procurement principles by clarifying, revising, and supplementing them. It proposes abandoning the “maximum economy” category, consolidating certain principles, and adding new ones to the list, including the principles of sustainable development and fairness. The necessity of taking into account environmental, social, and economic criteria in the procurement process in accordance with European approaches is substantiated.

The article formulates the author's vision of an updated system of public procurement principles, which allows for a balance between the efficient use of public funds, legal certainty, and the modern challenges of public administration.

Discussion. Future research should focus on developing mechanisms for the practical implementation of public procurement principles, improving methods for assessing compliance with these principles, and conducting an in-depth analysis of the integration of sustainable development principles into the national procurement system and its harmonization with European Union law.

Key words: principles of public procurement, maximum cost savings, efficiency, proportionality, and sustainable development.

Постановка проблеми. Сфера публічних закупівель в Україні є однією з ключових складових системи управління державними фінансами та водночас важливим інструментом реалізації державної політики. У Законі України «Про публічні закупівлі» визначено, що метою публічних закупівель є забезпечення ефективного та прозорого здійснення закупівель, створення конкурентного середовища у сфері публічних закупівель, запобігання проявам корупції у цій сфері, розвиток добросовісної конкуренції [14].

Фактично положеннями статті 5 Закону України «Про публічні закупівлі» означена система принципів здійснення публічних закупівель, наведено перелік принципів та задекларовано обов'язковість їх дотримання [14]. Проте в положеннях цього закону відсутній фактичний опис принципів, що на практиці призводить до різного тлумачення та розуміння виконавцями закупівельного процесу реальних цілей закладених законодавцем в ці принципи. У науковій доктрині ці принципи переважно роз-

глядаються як декларативні засади або як окремі нормативні орієнтири, і досить часто без достатнього аналізу. Крім того, в наукових працях досить рідко розглядаються питання систематизації принципів публічних закупівель, їх означення та розширення.

На практиці спостерігається низка проблем, пов'язаних із формальним застосуванням принципів, неоднозначністю їх тлумачення, колізіями між окремими принципами, а також відсутністю чіткої методології їх імплементації у діяльність суб'єктів публічної адміністрації. На нашу думку, необхідно відійти від формального підходу застосування принципів, що стане можливим виключно після доопрацювання положень статті 5 Закону України «Про публічні закупівлі».

Водночас, не потрібно забувати, що у теорії публічного управління недостатньо дослідженим залишається питання про те, чи можуть принципи будь-якої сфери публічного управління розглядатися не лише як нормативні декларації, а як структуруючий елемент організаційно-правових механізмів державного регулювання, який визначає логіку побудови інституційної системи, процедур, контрольних інструментів і відповідальності.

Таким чином, існує наукова проблема, що полягає у відсутності комплексного теоретичного осмислення принципів публічних закупівель, які на нашу думку необхідно переглянути, уточнити та доповнити новими принципами. Її вирішення потребує уточнення змісту та класифікації принципів, визначення їх функціонального призначення у структурі механізму регулювання та обґрунтування їх структуруючої ролі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сфера публічних закупівель в Україні останніми роками стала предметом активних наукових досліджень, що зумовлено підвищенням ролі цього інституту у забезпеченні ефективного використання публічних фінансових ресурсів, розвитку конкурентного середовища та запобігання корупційним проявам.

Вагомий внесок у дослідження правових та організаційних аспектів функціонування системи публічних закупівель зробили такі науковці, як Н. Зdirко, А. Мазаракі, А. Олефір, М. Остап'юк, Н. Письменна, В. Смиричинський, І. Смотрицька, О. Тараненко, А. Храмкін, О. Шатковський, О. Шевчук та інші. У їхніх працях розглядаються питання нормативно-правового регулювання закупівельної діяльності, функціонування інституційної системи закупівель, а також механізми забезпечення відкритості та конкурентності закупівельних процедур. Значна увага у науковій літературі приділяється адміністративно-правовим та господарсько-правовим аспектам регулювання публічних закупівель. Зокрема, дослідження В. Малолітневої, Я. Петруненка, А. Сошнікова, А. Олефіра, М. Присяжнюка присвячені питанням правового забезпечення закупівельної діяльності, особливостям правового статусу суб'єктів закупівель-

ного процесу, а також механізмів захисту прав учасників закупівель.

Окремий напрям досліджень стосується аналізу принципів публічних закупівель як базових засад функціонування відповідної системи. У наукових працях Н. Зdirко, М. Одухи, В. Малолітневої, Т. Карабін підкреслюється, що принципи доброчесності, відкритості та прозорості, недискримінації учасників, об'єктивності оцінки пропозицій та запобігання корупції є фундаментом ефективного функціонування закупівельної системи та забезпечують раціональне використання публічних ресурсів.

Разом із тим, у науковій літературі звертається увага на те, що чинне законодавче закріплення принципів публічних закупівель є доволі стислим, що інколи призводить до неоднозначності їх трактування та практичного застосування. У зв'язку з цим окремі дослідники пропонують розширити перелік принципів, зокрема шляхом включення принципів доброчесності, справедливості, відповідальності та доцільності, що має сприяти підвищенню ефективності функціонування системи публічних закупівель [6].

Крім того, у сучасних дослідженнях значна увага приділяється питанням адаптації національного законодавства у сфері публічних закупівель до стандартів Європейського Союзу, зокрема у контексті реалізації положень Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. У цьому контексті дослідники акцентують на необхідності врахування екологічних, соціальних та економічних критеріїв під час здійснення закупівель, що відповідає концепції сталого розвитку та сучасним європейським підходам до організації закупівельної діяльності.

Попри значну кількість наукових праць, окремі аспекти функціонування системи публічних закупівель залишаються недостатньо дослідженими. Зокрема, потребують подальшого наукового осмислення питання системної ролі принципів публічних закупівель у структурі організаційно-правового механізму державного регулювання, їх функціонального призначення та можливостей удосконалення у контексті сучасних трансформацій публічного управління.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є теоретичне обґрунтування ролі принципів публічних закупівель як системоутворюючої основи організаційно-правового механізму державного регулювання, визначення їх функціонального значення у формуванні структури й змісту цього механізму, а також внесення пропозицій щодо доповнення принципів задля підвищення ефективності публічного закупівельного процесу в країні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розглянемо загальне визначення поняття «принципи» та «принципи публічного адміністрування». У теорії права та державного управління принципи розглядаються як основоположні ідеї, що визначають

спрямованість правового регулювання, зміст нормативних приписів і практику їх застосування.

Як стверджує О. Артюх за найбільш поширеними варіаціями принципи — це основи, положення, засади, правила, норми, вимоги, тобто семантично подібні поняття, які науковою спільнотою та на законодавчому рівні інтерпретуються у широкому сенсі (основи, положення, засади) або у вузькому (правила, норми, вимоги) [3, с. 21]. На думку М. Одухи принципи публічного адміністрування у сфері публічних закупівель — це ключові засади, що забезпечують ефективне, прозоре та чесне використання бюджетних коштів [11, с. 26]. Ми вважаємо, що такий підхід є неповним, адже система публічних закупівель функціонує не лише як інструмент використання бюджетних коштів, а й як інструмент задоволення суспільних потреб та подолання викликів сьогодення, а в довгостроковій перспективі повинна забезпечувати втілення концепції сталого розвитку.

У сфері публічних закупівель принципи виконують подвійну функцію: з одного боку, вони мають нормативно-правовий характер, будучи закріпленими у ЗУ «Про публічні закупівлі» [14], з іншого — виступають управлінськими орієнтирами для діяльності суб'єктів публічної адміністрації.

Т. Карабін слушно зауважує, що практичне значення принципів зростає, адже вони не тільки мають значення для правильного розуміння змісту норм, але і застосовуються судами при винесенні рішень у судових справах [7, с. 213]. Зокрема, Верховний Суд під час оцінювання аргументів учасників справи, висновків судів першої й апеляційної інстанцій та ухваленні відповідних рішень неодноразово посилається не лише на порушення замовниками та/або учасниками закупівель прямих норм закону, але й на недотримання (порушення) його принципів [20, с. 180].

На відміну від окремих правових норм, принципи публічних закупівель не регламентують конкретні процедурні дії, а визначають загальну логіку побудови та функціонування системи закупівель. Вони задають межі допустимої поведінки замовників і учасників, формують стандарти прийняття управлінських рішень та виступають критерієм оцінки законності й обґрунтованості таких рішень.

На нашу думку принципи публічних закупівель доцільно розглядати не лише як сукупність абстрактних засад, а як правову основу, що забезпечує внутрішню узгодженість і стабільність організаційно-правового механізму державного регулювання публічних закупівель. Організаційно-правовий механізм державного регулювання публічних закупівель є складною багаторівневою системою. У цій системі принципи відіграють роль системоутворюючого елементу, що поєднує всі складові механізму в єдину логічну конструкцію.

По-перше, принципи визначають зміст нормативного регулювання, оскільки саме вони лежать

в основі формування правил проведення процедур закупівель. По-друге, вони впливають на організаційну побудову інституційної системи, зокрема розподіл повноважень між замовниками, учасниками, органами державного контролю, тощо. По-третє, принципи виконують функцію орієнтира для правозастосовної діяльності, забезпечуючи можливість тлумачення норм у випадках прогалин або колізій.

Таким чином, принципи не є зовнішнім доповненням до механізму регулювання, а інтегровані в його структуру на всіх рівнях — від нормотворення до практики реалізації та контролю. З позицій системного підходу принципи публічних закупівель виконують низку взаємопов'язаних функцій у межах організаційно-правового механізму державного регулювання, серед яких ми виділяємо організаційну, нормоутворюючу, контрольну та захисну функції.

Організаційна функція полягає у впорядкуванні діяльності суб'єктів публічної адміністрації та забезпеченні узгодженості їхніх дій. Водночас, нормоутворююча функція проявляється у визначенні напрямів розвитку законодавства та формуванні змісту правових норм у сфері публічних закупівель, а контрольна функція реалізується через використання принципів як критеріїв оцінки законності прийнятих замовниками рішень та дій контролюючих органів. Захисна функція полягає у забезпеченні захисту прав і законних інтересів учасників процедур закупівель. Запропонований перелік функцій очевидно не є повним, означену сферу можна доповнити низкою інших функцій, проте ми вважаємо, що наведені вище функції є основними.

Частиною першою статті 5 ЗУ «Про публічні закупівлі» передбачено, що закупівлі здійснюються за такими принципами: 1) добросовісна конкуренція серед учасників; 2) максимальна економія, ефективність та пропорційність; 3) відкритість та прозорість на всіх стадіях закупівель; 4) недискримінація учасників та рівне ставлення до них; 5) об'єктивне та неупереджене визначення переможця процедури закупівлі/спрощеної закупівлі; 6) запобігання корупційним діям і зловживанням [14].

Закріплені у Законі принципи відображають ключові вимоги до ефективного, прозорого та конкурентного використання публічних фінансових ресурсів, водночас забезпечуючи баланс між інтересами держави, бізнесу та суспільства, тому доцільно розглянути кожний із принципів визначених саме у Законі [14].

Опис принципів здійснення публічних закупівель та недискримінації учасників представлено в таблиці 1.

На нашу думку перелік принципів викладений у Законі не є ідеальним, досить часто науковці наголошують, що означені принципи потрібно переглянути, змінити та доповнити більш актуальними. Ми погоджується, що відповідні зміни необхідні. Науковиця Н. Здирко, у своїй праці пропонує об'єд-

нати принцип об'єктивного та неупередженого визначення переможця та принцип недискримінації учасників та рівного ставлення до них під загальним принципом «рівності». Також пропонує виключити принцип запобігання корупційним діям і зловживанням, оскільки на її думку він є, відповідно до Закону, однією з функцій Уповноваженого органу, а також завданням контролюючих органів, а не принципом закупівель. А також рекомендує доповнити Закон новими принципами «повноти», «відповідності», «незалежності», «доцільності», «справедливості» та «відповідальності» [6, с. 232–233].

Ми погоджуємося, що принцип об'єктивного та неупередженого визначення переможця та принцип недискримінації учасників та рівного ставлення до них є тотожними, тому необхідності розділяти ці принципи на два окремих принципи дійсно немає. Проте, не можемо погодитися, що принцип запобігання корупційним діям і зловживанням поши-

рюється тільки на Уповноважений орган та контролюючі органи, адже і замовники і учасники також зобов'язані протидіяти корупційним проявам та не допускати їх.

Також Варто, зазначити, що сучасні умови, зокрема функціонування системи публічних закупівель в умовах воєнного стану, продемонстрували гнучкість і водночас вразливість принципів як елементу механізму регулювання. Повне дотримання принципів, може нести і негативні наслідки, і першим неочевидним «шкідливим» принципом можна назвати принцип відкритості та прозорості на всіх стадіях закупівель.

Н. Ткаченко зазначає, що відкритість і прозорість у процесі закупівель досягаються шляхом використання спеціальних заходів і процедур, а також складанням звітності по всіх суттєвих діях, які супроводжують проведення закупівлі [18]. Тобто забезпечення цього принципу не повинне передба-

Таблиця 1

Опис принципів здійснення публічних закупівель та недискримінації учасників визначених у Законі України «Про публічні закупівлі»

Назва принципу згідно статті 5 Закону	Авторський опис принципу
Добросовісна конкуренція серед учасників	Реалізація цього принципу передбачає, що всі учасники процедур закупівель повинні діяти чесно, відкрито та на рівних умовах, не вдаючись до обману, змови чи недобросовісних практик з метою отримання переваги. Дотримання та виконання приписів цього принципу покладено виключно на учасників закупівель.
Максимальна економія, ефективність та пропорційність	Головний принцип закупівель. Реалізація цього принципу передбачає реалізацію замовниками одразу трьох його складових одночасно. При цьому важливо розуміти, що: – максимальна економія — купівля товарів, робіт та послуг за максимально низьку ціну; – ефективність — досягнення найкращого результату за наявні ресурси; – пропорційність — тобто встановлення лише тих вимог і обмежень, які є достатніми для досягнення мети і не є надмірними. Тобто, принцип максимальної економії, ефективності та пропорційності означає, що при використанні публічних коштів замовники повинні приймати рішення лише так, щоб досягти найкращого результату з мінімальними витратами, при цьому вимоги повинні бути обґрунтованими та співмірними із цілями закупівлі.
Відкритість та прозорість на всіх стадіях закупівель	Реалізація цього принципу передбачає забезпечення оприлюднення у відкритий доступ усієї інформації, що стосується закупівель, що дозволяє державі та громадськості здійснювати контроль за витрачанням коштів.
Недискримінація учасників та рівне ставлення до них	Реалізація цього принципу передбачає встановлення заборони для Замовників, щодо включення до закупівель дискримінаційних вимог та встановлює до замовників вимогу, щодо забезпечення однакового підходу до всіх учасників закупівель незалежно від їх характеристик. Дотримання та виконання приписів цього принципу покладено не лише на замовників, а й на контролюючі органи такі як Антимонопольний комітет України та Державна аудиторська служба України.
Об'єктивне та неупереджене визначення переможця процедури закупівлі/спрощеної закупівлі	Реалізація цього принципу передбачає, що Замовники повинні здійснювати оцінку тендерних пропозицій учасників об'єктивно та незаангажовано виключно за наперед встановленими критеріями без впливу суб'єктивних або заінтересованих факторів.
Запобігання корупційним діям і зловживанням	Реалізація цього принципу передбачає впровадження механізмів, спрямованих на недопущення корупційних проявів у закупівлях та недопущення незаконного впливу та зловживань у процесі здійснення закупівель.

Джерело: розроблено автором

чати публікацію у відкритий доступ усієї інформації про закупівлі, а лише тієї інформації, яка є суттєвою. Водночас, Т. Швидка, зазначає, що державні установи повинні здійснювати закупівлі відповідно до особливих вимог конфіденційності та безпеки, а також з урахуванням національних інтересів. Такі процедури можуть включати обмеження доступу до інформації про закупівлі [19, с. 310].

Надання можливості замовникам та учасникам не публікувати у відкритий доступ «чутливої інформації» є конче необхідною дією, наприклад, у положеннях Постанови КМУ від 12 жовтня 2022 р. № 1178 передбачено, що замовники та постачальники можуть не публікувати інформацію про своє місцезнаходження, якщо поширення такої інформації несе ризики для їх безпеки [12].

Не публікація або неповна публікація інформації, що стосується процедур закупівель, є порушенням принципу відкритості та прозорості на всіх стадіях закупівель. Тому на період дії воєнного стану необхідно обмежити дію цього принципу, передбачивши, що інформація та документи можуть не публікуватися, за умови, якщо публікація такої інформації може нести шкоду національним інтересам та життю людей. Тимчасові відступи від окремих принципів з метою забезпечення оперативності та безпеки актуалізували проблему збереження балансу між ефективністю державного управління та дотриманням базових засад правової держави є необхідним кроком.

Принципи публічних закупівель потрібно розглядати, не як статичні категорії, а як динамічні елементи організаційно-правового механізму, які здатні адаптуватися до змін суспільних умов без втрати свого системоутворюючого значення. Більшість науковців вивчаючи питання принципів публічних закупівель, доходять до висновку, що принцип економії та ефективності справедливо вважається найголовнішим серед принципів, визначених Законом № 922-VIII, а решта принципів є інструментом для забезпечення його реалізації [5, с. 11].

Водночас в окремих наукових публікаціях слушно наголошено, що економія бюджетних коштів не може бути єдиним критерієм ефективності укладеної угоди, необхідним є урахування якості придбаної продукції, робіт та послуг [9, с. 7].

А. Слободяник зауважує, що закупівлі повинні бути економічними (найкраща з можливих комбінація якості та ціни); рішення щодо надання контрактів повинні бути справедливими та неупередженими; процес закупівель повинен бути гласним (інформація доступною, торги — публічними,); процес закупівель повинен бути ефективним (повнота правил, простота та швидкість процедур); важливість підзвітності (складання і зберігання звітів) [16, с. 275].

Включення до принципу максимальної економії, ефективності та пропорційності трьох різних категорій ускладнює розуміння дії цього принципу. А. Не-

дошовенко вважає, що принцип економії не слід протиставляти принципу ефективності публічних закупівель, оскільки неефективність публічних закупівель призведе до неможливості задоволення потреб та інтересів держави чи територіальних громад, від чого принцип економії взагалі втрачає будь-яке значення, оскільки неефективне використання бюджетних коштів, недосягнення мети договору про публічну закупівлю не може бути виправдано принципом економії коштів, адже за таких обставин використання бюджетних коштів буде необґрунтованим загалом.

Принцип максимальної економії не повинен ставитися у пріоритет та абсолютизуватися, оскільки економія бюджетних коштів не є самоціллю, та повинна бути обґрунтованою, не призводити до зниження якості об'єкту договору, ефективності здійснення публічних закупівель, а також не перешкоджати досягненню мети закупівлі [10, с. 26].

Досить часто у закупівельній спільноті України зустрічається розбір ситуацій, де замовники з метою досягнення максимальної економії не встановлюють спеціальних вимог до учасників, і як результат укладають договір дійсно за аномально низькими цінами, проте, потім стикаються із ситуацією коли учасник відмовляється виконувати умови договору, або вимагає від замовника підняти ціну договору. Очевидно, що вважати такі закупівлі ефективними не є коректним.

Як наслідок, як вірно зазначила В. О. Псьота, серед дослідників допоки ще не сформовано єдиного погляду, що саме слід розуміти під ефективністю, у частині публічних закупівель. З одного боку, поняття ефективності розглядається як залежність між досягнутим результатом та використаними на це ресурсами. Критерієм ефективності у цьому випадку є економія публічних ресурсів. З іншого боку, поняття «ефективність» трактується через перелік вимірників, які характеризують ступінь досягнутої мети [15, с. 157–158].

Реалізація принципу ефективності передбачає досягнення заявленого результату з мінімальними витратами [17]. Проте за умови не досягнення мети, або часткового досягнення мети, вважати закупівлю ефективною неможливо. Тобто, замовники повинні забезпечувати максимальну економію, але виключно за умови якщо така економія не шкодить повному виконанню умов договору.

На завершення розглянемо принцип пропорційності, який визначається як один із основних принципів права ЄС. Сутність зазначеного принципу полягає у тому, що захід може вважатися пропорційним лише у тому випадку, коли він кореспондується з поставленою метою, є необхідним для її досягнення. Якщо мету можна досягти декількома способами, то потрібно обирати найменш обтяжливий, а витрати не повинні бути непропорційними по відношенню до поставленої мети [1, с. 105; 2, с. 296].

Принцип пропорційності чітко закріплено у Директивах ЄС. Так статтею 18 Директиви ЄС 2014/24/ЄС передбачено, що публічні замовники повинні однаково і без дискримінації ставитися до суб'єктів господарювання і діяти у прозорий і пропорційний спосіб. Організація закупівлі не повинна бути спрямована на виключення її зі сфери застосування цієї Директиви або штучне звуження конкуренції. Конкуренцію вважають штучно звуженою, коли організація закупівель має на меті неналежне надання переваг певним суб'єктам господарювання або неналежне позбавлення переваг певних суб'єктів господарювання [4].

Відома науковиця В. Малолітнева пропонує для втілення принципу ввести категорію обмеження дискреції замовника. Це означає, що замовники не можуть вживати заходи, які виходять за межі, необхідні для досягнення поставленої мети. Тобто принцип передбачає: щоразу, коли замовник робить вибір, пов'язаний із закупівлею, він має обрати захід, який сприяє досягненню мети без обмеження конкуренції та без ускладнення доступу учасників для того, щоб взяти участь у закупівлі [8].

На нашу думку із принципу максимальної економії, ефективності та пропорційності потрібно виключити дефініцію «максимальна» залишивши економія, ефективність та пропорційність. Наявність формулювання «максимальна економія» діє на замовників, контролюючі та правоохоронні органи негативно. Адже в гонитві за забезпеченням максимально можливої економії часто втрачається якість та ефективність закупівлі. А виключення цієї дефініції не дозволить контролюючим та правоохоронним органам звинувачувати замовників у надмірному витрачанні бюджетних коштів, за умови якщо замовниками ефективно проведено закупівлі, але без «максимальної» економії.

Також ми вважаємо, що законодавцями помилково не було включено до переліку принципів — принцип забезпечення концепції сталого розвитку та усіх етапах закупівлі. Так, А. Санчез-Граеллз вважає, що публічні закупівлі можуть зробити значний внесок в економічний розвиток, у т.ч. у соціально відповідальний і сталий розвиток, лише шляхом забезпечення максимального рівня конкуренції та відкритості до інновацій, замість того, щоб робити такі закупівлі обов'язковими і «направляти» такі інновації, соціальну орієнтацію та «озеленіння» закупівель [2, с. 378].

Наприклад, європейський підхід до регулювання закупівельної сфери ґрунтується на концепції сталого розвитку, яка, у свою чергу, передбачає оптимальне поєднання економічних, екологічних і соціальних критеріїв (складників) для досягнення відповідних економічних, екологічних і соціальних результатів, що повинні тією чи іншою мірою регламентуватися в національному законодавстві України [20, с. 179].

Не врахування принципів екологічності та збереження природних ресурсів, який є складовою концепції сталого розвитку, є помилкою, адже публічні закупівлі становлять значну частку державних витрат і мають прямий вплив на стан довкілля, рівень енергоефективності та раціональність використання ресурсів. Ігнорування таких принципів призводить до придбання товарів, робіт і послуг, що можуть бути дешевшими у короткостроковій перспективі, але створюють значно більші витрати у майбутньому через підвищене споживання енергії, забруднення навколишнього середовища та необхідність додаткової утилізації чи модернізації.

Крім того, неврахування екологічної складової стримує впровадження інноваційних та «зелених» технологій, знижує конкурентоспроможність національної економіки та не відповідає сучасним міжнародним тенденціям, зокрема європейському підходу до публічних закупівель. Водночас інтеграція принципів сталого розвитку сприяє не лише захисту довкілля, але й формує довгострокову економічну вигоду, підвищує якість життя населення та забезпечує баланс між економічними, соціальними й екологічними інтересами.

Також важливо, щоб принципи публічних закупівель кореспондувалися із загальними принципами адміністративного права, зокрема: принципом законності; принципом рівності перед законом; принципом підзвітності публічної влади. Водночас вони мають спеціалізований характер, що зумовлений економічною природою закупівельної діяльності. Така дуалістичність підтверджує їх комплексну правову природу та особливе місце у системі публічного управління.

Узагальнюючи викладене, доцільно запропонувати авторське бачення частини першої статті 5 ЗУ «Про публічні закупівлі»:

Закупівлі здійснюються за такими принципами:

- 1) добросовісної конкуренції серед учасників;
- 2) економії, ефективності та пропорційності;
- 3) відкритості та прозорості на всіх стадіях закупівель (окрім інформації відкриття якої може нести негативні наслідки для економіки та життя людей);
- 4) недискримінації учасників, об'єктивного та неупередженого ставлення до них;
- 5) запобігання корупційним діям і зловживанням;
- 6) забезпечення цілей концепції сталого розвитку та усіх етапах закупівлі;
- 7) принцип справедливості та рівності перед законом.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже принципи публічних закупівель доцільно розглядати не лише як декларативні нормативні засади, а як системоутворюючий елемент механізму державного регулювання, який визначає логіку побудови інституційної системи, зміст правового регулювання та практику його застосування.

У результаті дослідження уточнено зміст основних принципів, передбачених законодавством,

зокрема принципів добросовісної конкуренції, відкритості та прозорості, недискримінації, ефективності та пропорційності, а також виявлено проблеми їх практичного застосування, зумовлені нечіткістю законодавчого визначення та можливістю їх формального тлумачення. Аргументовано доцільність перегляду чинного переліку принципів, зокрема: об'єднання окремих принципів, які мають спільну правову природу; уточнення змісту принципу економії шляхом відмови від категорії «максимальна»; адаптації принципу відкритості та прозорості з урахуванням умов воєнного стану; доповнення системи принципів новими, зокрема принципом забезпечення сталого розвитку та принципом справедливості.

Запропоновано авторське бачення оновленої редакції принципів публічних закупівель, що дозволяє забезпечити баланс між економічною ефективністю, правовою визначеністю та сучасними викликами публічного управління.

Перспективи подальших досліджень полягають у: дослідженні механізмів оцінки дотримання принципів публічних закупівель; аналізі впливу принципів на ефективність витрачання публічних коштів; поглибленому вивченні інтеграції принципів сталого розвитку у національну систему публічних закупівель; гармонізації національного законодавства із правом Європейського Союзу у частині принципів закупівельної діяльності.

ДОДАТКОВА ІНФОРМАЦІЯ

ФІНАНСУВАННЯ: Автори не отримували фінансування для цього дослідження.

ЗАЯВА ПРО ДОСТУПНІСТЬ ДАНИХ: Не застосовується.

КОНФЛІКТ ІНТЕРЕСІВ: Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів.

Література

1. Burca Gd. The principle of proportionality and its application in EC law. *Yearbook of European Law*. 1993. № 13. P. 105–153. DOI: 10.1093/yel/13.1.105
2. Sanchez-Graells A. Truly Competitive Public Procurement as a Europe 2020 Lever: What Role for the Principle of Competition in Moderating Horizontal Policies? *European Public Law*. 2016. Vol. 22, iss. 2. P. 377–394. DOI: 10.2139/ssrn.2638466
3. Артюх О.В. Принципи контролю: проблематика визначення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Міжнародні економічні відносини та світове господарство»*. 2016. № 6(1). С. 20–25. URL: <https://surl.li/qviooc> (дата звернення: 19.02.2026).
4. Директива Європейського Парламенту і Ради 2014/24/ЄС від 26 лютого 2014 року про публічні закупівлі та про скасування Директиви 2004/18/ЄС. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_052-14#Text (дата звернення: 19.02.2026).
5. Здирко Н.Г. Аналіз та державний аудит публічних закупівель: теорія, методологія, організація: автореферат дис. ... дра екон. наук / ННЦ «Ін-т аграр. Економіки». Київ, 2020. 39 с.
6. Здирко Н.Г. Принципи здійснення публічних закупівель в Україні. *Бухгалтерський облік, аналіз та аудит*. 2020. Том 31 (70), № 1. DOI: 10.32838/2523-4803/70-1-39
7. Карабін Т.О. Принципи здійснення публічних закупівель. *Закарпатські правові читання*. 2020. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/bitstreams/90039478-bdd5-439b-b0b7-0f9602dd0ba9/download> (дата звернення: 18.02.2026).
8. Малолітнева В.К. Особливості реалізації принципу пропорційності у публічних закупівлях. *Економіка та право*. 2019. № 4 (55). P. 45–59. DOI: <https://doi.org/10.15407/econlaw.2019.04.045>
9. Мулик Т.О., Здирко Н.Г. Методичний інструментарій аналізу публічних закупівель. *Ефективна економіка*. 2020. № 3. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/3_2020/70.pdf (дата звернення: 18.02.2026).
10. Недошовенко А.О. Синтез максимальної економії, ефективності та пропорційності як принципів здійснення публічних закупівель. 2022. URL: <https://elar.nava.edu.ua/items/30549f0e-1122-4d97-9de2-c75842b6be1a> (дата звернення: 18.02.2026).
11. Одуха М.В. Принципи публічного адміністрування публічних закупівель в Україні. *Актуальні питання адміністративного, морського і космічного права в умовах протидії коронавірусу COVID19*. 26. URL: <https://www.ssaals.com.ua/wp-content/uploads/Odukh-M.pdf> (дата звернення: 18.02.2026).
12. Про затвердження особливостей здійснення публічних закупівель товарів, робіт і послуг для замовників, передбачених Законом України «Про публічні закупівлі», на період дії правового режиму воєнного стану в Україні та протягом 90 днів з дня його припинення або скасування : Постанова Кабінету Міністрів України від 12 жовтня 2022 року № 1178. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1178-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 18.02.2026).
13. Про захист від недобросовісної конкуренції : Закон України від 07 червня 1996 року № 236/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/236/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 19.02.2026).

14. Про публічні закупівлі : Закон України від 25 грудня 2015 року № 922-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19#Text> (дата звернення: 15.02.2026).
15. Псьота В. О. Обліково-аналітичне забезпечення публічних закупівель в закладах освіти державного сектору: дис. ... докт. філософії. Житомир, 2021. 254 с.
16. Слободяник А. М. Принципи електронізації публічних закупівель. *Український журнал прикладної економіки*. 2019. Том 4, № 3. С. 273–281. DOI: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2019-3-30>
17. Смиричинський В. В. Прок'юремент як механізм формування конкурентоспроможного ринку державних закупівель європейського типу в Україні. *Конкуренція. Вісник Антимонопольного Комітету України*. 2004. (4). С. 11–16.
18. Ткаченко Н. Б. Електронні публічні закупівлі: досвід країн ЄС та впровадження його в Україні. *Актуальні проблеми економіки*. 2016. 10(184). URL: <https://surl.li/ololan> (дата звернення: 19.02.2026).
19. Швидка Т. І. Особливості державного регулювання оборонних закупівель. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2024. 1(81). Р. 308–314. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.81.1.49>
20. Шевчук Л. Екологічність як принцип публічних закупівель: законодавство України та стандарти Європейського союзу. *Екологічне право*. 2020. (2). Р. 177–181. DOI: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.2.30>
21. Щодо етичної поведінки під час здійснення публічних закупівель: Інфолист Міністерства економічного розвитку та торгівлі України № 3301-04/47784-06 від 15.11.2019. URL: <https://infobox.prozorro.org/news-mert/> (дата звернення: 18.02.2026).

References

1. de Búrca, G. (1993). The principle of proportionality and its application in EC law. *Yearbook of European Law*, 13(1), 105–153. <https://doi.org/10.1093/yel/13.1.105>
2. Sanchez-Graells, A. (2016). Truly competitive public procurement as a Europe 2020 lever: What role for the principle of competition in moderating horizontal policies? *European Public Law*, 22(2), 377–394. <https://doi.org/10.2139/ssrn.2638466>
3. Artiukh, O. V. (2016). Pryntsypy kontroliu: Problematyka vyznachennia [Principles of control: Issues of definition]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriiia "Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo"*, (6(1)), 20–25. Retrieved from <https://surl.li/qviooc> [in Ukrainian].
4. European Parliament and Council of the European Union. (2014). *Directive 2014/24/EU on public procurement and repealing Directive 2004/18/EC*. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_052-14#Text
5. Zdyrko, N. H. (2020). *Analiz ta derzhavnyi audyt publichnykh zakupivel: Teoriia, metodolohiia, orhanizatsiia* [Analysis and government audit of public procurement: Theory, methodology, and organization] (Doctoral dissertation abstract). Kyiv [in Ukrainian].
6. Zdyrko, N. H. (2020). Pryntsypy zdiisnennia publichnykh zakupivel v Ukraini [Principles of public procurement in Ukraine]. *Bukhhalterskyi oblik, analiz ta audyt*, 31(1), Article 70. <https://doi.org/10.32838/2523-4803/70-1-39> [in Ukrainian].
7. Karabin, T. O. (2020). Pryntsypy zdiisnennia publichnykh zakupivel [Principles of public procurement]. *Zakarpatski pravovi chytannia*. Retrieved from <https://dspace.uzhnu.edu.ua/bitstreams/90039478-bdd5-439b-b0b7-0f9602dd0ba9/download> [in Ukrainian].
8. Malolitnieva, V. K. (2019). Osoblyvosti realizatsii pryntsypu proporsiiinosti u publichnykh zakupivliakh [Features of the application of the principle of proportionality in public procurement]. *Ekonomika ta pravo*, (4(55)), 45–59. <https://doi.org/10.15407/econlaw.2019.04.045> [in Ukrainian].
9. Mulyk, T. O., & Zdyrko, N. H. (2020). Metodychnyi instrumentarii analizu publichnykh zakupivel [Methodological tools for analyzing public procurement]. *Efektivna ekonomika*, (3). Retrieved from http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/3_2020/70.pdf [in Ukrainian].
10. Nedoshovenko, A. O. (2022). Syntez maksymalnoi ekonomii, efektyvnosti ta proporsiiinosti yak pryntsypiv zdiisnennia publichnykh zakupivel [A synthesis of maximum economy, efficiency, and proportionality as principles of public procurement]. Retrieved from <https://elar.navs.edu.ua/items/30549f0e-1122-4d97-9de2-c75842b6be1a> [in Ukrainian].
11. Odukh, M. V. (n.d.). Pryntsypy publichnoho administruvannia publichnykh zakupivel v Ukraini [Principles of public administration in public procurement in Ukraine]. *Aktualni pytannia administratyvnoho, morskoho i kosmichnoho prava v umovakh protydii COVID-19*. Retrieved from <https://www.ssaals.com.ua/wp-content/uploads/Odukh-M.pdf> [in Ukrainian].
12. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2022). *Resolution on approval of the specifics of public procurement under martial law*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1178-2022-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].
13. Verkhovna Rada of Ukraine. (1996). *Law of Ukraine "On protection against unfair competition"*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/236/96-%D0%B2%D1%80#Text> [in Ukrainian].
14. Verkhovna Rada of Ukraine. (2015). *Law of Ukraine "On public procurement"*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19#Text> [in Ukrainian].
15. Psota, V. O. (2021). *Oblikovo-analitychne zabezpechennia publichnykh zakupivel v zakladakh osvity derzhavnoho sektoru* [Accounting and analytical support for public procurement in public sector educational institutions] (Doctoral dissertation). Zhytomyr [in Ukrainian].

16. Slobodianyuk, A. M. (2019). Pryntsypy elektronizatsii publichnykh zakupivel [Principles of the digitization of public procurement]. *Ukrainskyi zhurnal prykladnoi ekonomiky*, 4(3), 273–281. <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2019-3-30> [in Ukrainian].
17. Smyrychynskiy, V. V. (2004). Prokiurement yak mekhanizm formuvannia konkurentospromozhnoho rynku derzhavnykh zakupivel yevropeiskoho typu v Ukraini [Procurement as a mechanism for creating a competitive public procurement market]. *Konkurentsiiia. Visnyk Antymonopolnoho Komitetu Ukrainy*, (4), 11–16 [in Ukrainian].
18. Tkachenko, N. B. (2016). Elektronni publichni zakupivli: Dosvid krain YeS ta vprovadzhennia yoho v Ukraini [Electronic public procurement: EU experience and its implementation in Ukraine]. *Aktualni problemy ekonomiky*, (10), 184. Retrieved from <https://surl.li/ololan> [in Ukrainian].
19. Shvydka, T. I. (2024). Osoblyvosti derzhavnoho rehuliuвання oboronnykh zakupivel [Features of government regulation of defense procurement]. *Naukovyi visnyk Uzhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriya: Pravo*, 81(1), 308–314. <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.81.1.49> [in Ukrainian].
20. Shevchuk, L. (2020). Ekolohichnist yak pryntsyp publichnykh zakupivel: Zakonodavstvo Ukrainy ta standarty Yevropeiskoho soiuzu [Environmental sustainability as a principle of public procurement]. *Ekolohichne pravo*, (2), 177–181. <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.2.30> [in Ukrainian].
21. Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine. (2019). *Shchodo etychnoi povedinky pid chas zdiisnennia publichnykh zakupivel* [Regarding ethical conduct in public procurement]. Retrieved from <https://infobox.prozorro.org/news-mert/> [in Ukrainian].

Дата першого надходження статті до видання: 27.02.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 27.03.2026

Дата публікації: 31.03.2026